

X-POP3-Rcpt: tuncay@maslak
Return-Path: ogokmen@rorqual.cc.metu.edu.tr
Date: Thu, 24 Apr 1997 15:11:20 +0300
From: ozgur gokmen <ogokmen@rorqual.cc.metu.edu.tr>
Reply-To: ogokmen@rorqual.cc.metu.edu.tr
Organization: middle east technical university
To: Mete Tunçay <tuncay@ibun.edu.tr>
Subject: Esat Adil

Mete hocam,

Size ulasmakta biraz gec kaldim, ozur dilerim. Sizden aldigim ve gecen ay İstanbul'a gelirken getirmeyi unuttugum pusulalari, onumuzdeki hafta icinde, posta ya da kargo ile okul adresinize gonderecegim.

Bu pusulalar ile birlikte, size daha once sozunu ettigim TSP yayını olarak nesredilmis kitapçiklarin fotokopilerini de postalayacagim. E. Fajon'dan E. Adil'in tercume ettigi bu brosurlerden ilki (Siyasi Mucadele İlmi: Marksizm) sizde vardi. Ben diger ikisini (Devlet ve İnkılap, Demokrasi ve Sosyalizm) Milli Kutuphane'nin 1950 oncesi nesredilmis kitaplar katalogunda buldum. Bunlar, benim bakabildigim baska hicbir kamusal kitaplıkta (TBMM, Beyazit, Ataturk vs.) yok. TSP'nin kurulmasi ile birlikte parti nesir organi haline gelen Gun dergisindeki ilan ve haberlerden her uc kitapçigin 1946'nin hangi haftalarinda nesredildigini de ogrendim. Bu arada Gun dergisini de yalnızca, o da eksikli olarak, Tarik Us Kutuphanesi'nde bulabildim. Bu kitapçiklarin Toplumsal Tarih'de yeniden basılabilecegini soylemistiniz. Eger boyle bir niyetiniz olursa, partinin diger faliyetleri hakkında da bilgiler iceren kısa bir tanitim yazisi yazabilirim.

Hocam,

Tez icin calisirken soyle bir durumla karsilastim. Cok onemli degil, ancak belki gene de bilmek istersiniz. Tarik Zafer Tunaya, Siyasi Partiler kitabinin TSP ile ilgili kisiminda, partinin 1946 secimine katildigini yazmis. Tevetoglu da Turkiye'de Sosyalist ve Komunist Faliyetler kitabinda, Tunaya'dan satir satir aktardigi icin, ayni seyleri soyluyor. Oysa secimlere girmek bir yana, Esat Adil secimlerden once Temmuz basinda cikarmaya basladigi ve yalnızca 18 gun yayınlanan Gercek gazetesinde, secimlere neden girilmemesi gerektiği konusunda yayın yapıyor. Secim bildirisinde soyledikleri seyler de ayni dogrultuda. Hatta secimden sonra 22 ya da 23 Temmuz'da, Gercek'te secimlere giren ve girmeyen partilerin listesi nesrediliyor. Tabiyatiyla TSP girmeyen partiler arasında. Ben bunu A. İlhan'la da konusarak teyit ettirdim. Her neyse, sonucta iki temel kaynakta, TSP'nin secimlere girdigi yazili; fakat boyle bir sey yok. Tunaya'nin kitabinin ilk baski tarihi 1952. Altı yıllık bir süre için oldukça önemli bir hata. Ancak

TSP daha sonraki secimlere girmis ve cok az oy almıs. Tunaya'yi yaniltanin bu olabilecegini dusunuyorum.

Bu meseleyi tezin bir yerinde belirtip Tunaya'yi duzeltirim, diye dusunuyordum. Ancak cok kısa bir sure once İletisim, Niyazi Berkes'in hatiralarini basdi. Berkes de, (Demogoji Yillari, 1946-47) baslikli bolumde, hem TSP, hem de TSEKP icin menfi goruslerini belirttikten sonra TSP'nin 1946 secimlerine katildiginin yazmis. Benim gorebildigim kadariyla, bu anilar Berkes'in donemi anlatan kitapları (Olaylarla Turk Dis Politikasi vs.) okumasi ve buralarda soyleneuler uzerine gorus bildirmesi suretiyle yazilmıs. Yukarida andigim bolumde, Tunaya'nin kitabina da atif var. Muhtemelen Berkes'i yaniltan da Tunaya'dan okudukları. Sanirim bunları sadece tezle degil, doneme dair kısa bir makaleleyle toptan duzeltmek gerekecek.

En iyi dileklerle,
24 Nisan 1997
Ozgun Gokmen

Ozgun Gokmen
Siyaset Bilimi ve Kamu Yonetimi Bolumu
Orta Dogu Teknik Universitesi
06531 Ankara
telefon:0.312.210 3020 & 0.312.210 2007
e-posta:ogokmen@rorqual.cc.metu.edu.tr

Mete Tuncay

From: M. Bulent Varlik [mbvarlik@ktv.tnet.net.tr]
Sent: Cumartesi 22 Mayıs 2004 11:10
To: tustav@yahooogroups.com; erdenakbulut
Subject: [tustav] Esat Adil

Esat Adil'in 100. dogum gununu anma calismalarına kucuk bir ek olarak asagidaki notlari iletiyorum.

Sevgi ve saygilarimla,

M. Bulent Varlik

Balikesir'de halkevi kurulmasi icin 11.Aralik.1932 tarihinde bir toplanti yapilmis ve Esat Adil baskan secilmistir.

Esat Adil, halkevi tarafından ilk sayisi Subat 1933 tarihinde yayinlanan Kaynak dergisinin 1-22 sayilarinda "nesriyat muduru" olarak gorev yapmistir.

Esat Adil'in dergide yayinlanan yazilarinin bibliyografik kunyeleri asagida yer almaktadır:

Esat Adil; "Balikesir Vilâyeti İktisadiyatı: Zeytincilik", No: 1, Subat-1933, ss: 5-7.

Mustecabi zade Esat Adil; "Balikesir Buyukleri: İlyas Pasa", No:1, Subat-1933, ss: 10-13, No: 2, 19.Mart.1933, ss: 39-45, No: 3, 19.Nisan.1933, ss: 76-78, No: 4, 19.Mayis.1933, ss: 113-116.

E. A.; "Ayrilik", No:1, Subat-1933, s: 18 (siir).

Esat Adil; "Turk Inkilabi ve Ehliyet Hurriyeti", No:2, 19.Mart.1933, ss: 33-36.

E. A.; "Kandil", No:2, 19.Mart.1933, s: 51 (siir).

Esat Adil; "Fert, Cemiyet, Devlet Hurriyetleri", No: 3, 19.Nisan.1933, ss: 65-68.

E. A.; "icin, icin", No: 3, 19.Nisan.1933, s: 80 (siir).

E. A.; "Kosma", No: 4, 19.Mayis.1933, s: 112, (siir).

E. A.; "Anadolu'ya", No: 4, 19.Mayis.1933, s: 116, (siir).

Esat Adil; "Genclik", No: 5, 19.Haziran.1933, s: 137.

Esat Adil; "Suheda Kâbesi", No: 6-7, Temmuz/Agustos-1933, s: 177.

E. A.; "Gun Dogarken", No: 6-7, Temmuz/Agustos-1933, s: 201, (siir).

Mustecaplioglu Esat Adil; "On Yil", No: 8-9, Eylul/Tesrinievvel-1933, s: 225.

Esat Adil; "Memleket Yoksullarini Nasil Korumaliyiz", No: 10-11, Tesrinisani/Ilk Kanun-1933, ss: 265-266.

Esat Adil; "Orgulu Sacli Turkmen Kizlari", No: 10-11, Tesrinisani/Ilk Kanun-1933, s: 270.

Esat Adil; "Kosma", No: 10-11, Tesrinisani/Ilk Kanun-1933, s: 275, (siir).

Esat Adil; "İnkılapçı Vatandasın Vasıfları", No: 12, İkinci Kanun-1934, ss: 297-298.

Esat Adil; "Liselerde Yunanca ve Latince Ogretilmelidir", No: 13-14-15, Subat/Mart/Nisan-1934, s: 313.

Esat Adil; "Bir Sagnak Gecesi", No: 13-14-15, Subat/Mart/Nisan-1934, s: 353, (siir).

Esat Adil; "Layiklik ve Vicdan Hurriyeti", No: 16-17-18, Mayıs/Haziran/ Temmuz-1934, ss: 362-363.

Esat Adil; "Turk Dili Turk'e Tanri Armaganidir", No: 19-20, Agustos/Eylul-1934, s: 424.

Esat Adil; "Sehircilik", No: 19-20, Agustos/Eylul-1934, s: 425.

Esat Adil; "Balikesir", No: 19-20, Agustos/Eylul-1934, s: 441, (siir).

Esat Adil; "Sehir Plani", No: 21, Ilk Tesrin-1934, s: 448.

Esat Adil; "Dize Gelen Gonul", No: 21, Ilk Tesrin-1934, s: 451, (siir).

E.A. Mustecaplioglu; "Bilgi-Inanc", No: 22, Ikincitesrin-1934, ss: 467-468.

Esat Adil; "Senin De", No: 22, Ikincitesrin-1934, s: 477, (siir).

Esat Adil; "Firtinanin Aski", No: 23, Ilk Kanun-1934, s: 490, (siir).

Mete Çubukçu

YAŞAMI--Esat Adil Müstecabi'nin yaşamına ilişkin bilgi verir misiniz ?

--Bazan "Müstecabi", bazan da "Müstecaplıoğlu" soyadını kullanan Esat Adil 1904'te Balıkesir'in Balya ilçesinde doğmuş. Kurtuluş Savaşı sırasında Vasıf Çınar'ın çıkardığı İzmir'e Doğru gazetesinde ilk yazılarını yayımlamış. Zaferden sonra Ankara'da Hukuk Fakültesi'ni bitirmiş. Belçika'da Brüksel'de öğrenim görmüş. Daha önce Balıkesir'de Savaş gazetesini çıkarmış. Madencilerin yürüyüş ve grevini desteklemiş. Halkevi başkanlığı yapmış. Temyiz Başsavcı Yardımcılığı, İmralı Cezaevi Müdürlüğü gibi görevlerde bulunmuş. Tan gazetesinde Adiloğlu imzasıyla fıkralar yazmış. Bu yüzden CHP iktidarıyla arası açılmış. 1944'te işinden ayrılmış. 1946'da Türkiye Sosyalist Partisi'ni kurmuş. Parti'nin yayın organı Gerçek gazetesi ile Güneş dergisinde yazılar yayımlamış. Ayrıca, Yeni Dünya gazetesi ile Görüşler dergisinde de görünmüş. Fakat, aradan altı ay bile geçmeden Parti ile adı geçen organlar Sıkıyönetimce kapatılmış. Yöneticilerle birlikte o da tutuklanmış. Yargılama sonunda, 1948'de aklanmış. İstanbul'da avukatlığa başlamış. Demokrat Parti'nin seçimleri kazanması üzerine, 20 Temmuz 1950 tarihinde yeniden Türkiye Sosyalist Partisi'nin ~~kurucusu~~ açmış. Parti'nin yine genel sekreteri olmuş. 1958'de İstanbul'da ölmüş..

Eserleri: Medenî ve Siyasî Hürriyetler, Bolşeviklik, Faşistlik ve Demokrasi, İçtimai Mezhepler Karşısında Kemalizm. Çevirileri: 1946'da Etienne Fajon'dan dilimize aktardığı Siyasî Mücadele ve Marksizm, Devlet ve İnkılâp, Demokrasi ve Sosyalizm, Planizm ve Sosyalizm.

KİŞİLİĞİ--Esat Adil sizce nasıl bir insandı ?

--Genellikle güler yüzlü, tatlı dilli, sıcak ve yumuşak davranışlı bir kişiydi. Çevresindekilerle iyi ilişkiler kurmakta, düşüncelerini onlara aşılamağa, insanları incitmeden ikna etmekte ustaydı. Kültür ve deneyiminde yerindeydi. Sosyalizmi biliyordu, ama Markçılığı yeterince bildiğini sanmıyorum. Sanata, edebiyata yakındı. İlk eseri de bir şiir kitabıydı. Şairlerden, yazarlardan, tiyatrocularardan, ressamlardan epeyce tanıdığı vardı. Türkiye Sosyalist Partisi'nin ilk kuruluş döneminde, 1946'larda Sabahattin Ali, Aziz Nesin, Rifat Ilgaz, İlhan Tarus, Oktay Akbal, Attilâ İlhan gibi değerli yazarları yanına çekebilmesi de onun sözü geçen özelliklerinin bir sonucu sayılabilir.

Bu olumlu özelliklerine karşın bir politikacı, daha doğrusu, bir parti lideri olarak eleştirilecek yönleri az değildi. Gerçi soğuk ve kibirli görünmüyordu, ama kendini beğenmekten ve övmekten de geri durmuyordu. Gevşek ve sarıktı. İlkel, disiplinli, denetimli, ortaklaşa ve sürekli çalışmaya pek geleliyordu. Zaman zaman taktikle stratejiyi birbirine karıştırıyor, bu da onarılması güç siyasal yanlışlara yol açıyordu. Baskı karşısında gerilemeye, hatta ödün vermeye yatkındı. Gerçek gazetesinin 30 Eylül 1950 günlü sayısında çıkan "Komünizme ve Komüniste Karşı Mücadele" yazısı buna bir örnektir. Burada,

komünizmi önlemek ve komünistlerle savaşmak için sosyalistlere dokunulmaması, hatta onların (yani kendisinin) desteklenmesi gerektiği belirtiliyordu. Beni kızdıran bu yazıyı eleştirip niçin yazdığını sorduğumda, bunun bir taktik olduğunu söylemişti!..

--Esat Adil'le ne zaman, nasıl tanıştınız ?

--Onunla galiba 1950 Haziranında tanıştım. O yıl Edebiyat Fakültesi'ni yeni bitirmiştim. 23 yaşında, edebiyata tutkun, sosyalist eğilimli bir delikanlıydım. Beni Esat Adil'le yegeni ressam Orhan Müstecabi tanıştırdı. Birlikte onun Cihangir'de kirayla oturduğu evine gittik. Konuşmamız bende iyi izlenimler bıraktı. Birkaç kez daha görüştük. O da benden iyi izlenimler edinmiş olmalı ki Türkiye Sosyalist Partisi'ne üye olmamı önerdi. Görünürde başka bir sol parti yoktu. Kabul ettim. Parti'nin yayın organı gündelik Gerçek gazetesinde yazarlığa başladım.

GERÇEK GAZETESİNDEKİ YAZILARI

--Gazete ne zaman çıktı ? Esat Adil orada hangi imzayla ne gibi yazılar yayımladı ?

--Eski Vakit Matbaasında dizilip basılan Gerçek, 27 Eylül 1950'den 19 Aralık 1950'ye değin 84 sayı çıktı. Sahibi ve sorumlusu Reşit Menteşoğlu'ydu. Esat Adil gazetenin başyazarıydı. Adiloğlu imzası ve "Hadiseler Kazanından" başlığıyla iç sayfalarda arada bir küçük fıkralar, deginmeler de yazıyordu. 27 Eylül-9 Ekim tarihleri arasında E.A.M. imzası ve "Sosyalist Politikanın Prensipleri" başlığıyla 13 sayı süren bir yazı dizisi yayımlıyordu. (Bunlar, daha önce 15 Şubat-24 Mayıs 1950 tarihlerinde haftalık Gerçek gazetesinde çıkmış ve herkesin anlayacağı bir dille kaleme alınmış yararlı yazılardı.) Bu dizinin ardından 7 Ekimde imzasız olarak yeni bir diziye başlamıştı: "Ana Davalarımız" başlıklı bu dizi 26 Ekime kadar 16 sayı sürdü. "T.S.P. Programı Üzerine Açıklamalar" ise E.A.M. imzasıyla, 3 Kasım-19 Aralık tarihleri arasında 42 sayı yayımlandı.

Esat Adil iyi bir fıkra yazarıydı. İşlek bir kalemi vardı. Eskiden Tan gazetesinde Adiloğlu adıyla epey yazısı çıkmıştı. Şarabı severdi. Günlük fıkrasını yazmazdan önce masasına oturur, birkaç bardak şarap içerdi. Yazısını bitirince bizimle sohbet ederdi.

--Az önce Esat Adil'in Marksçılığı pek bilmediğini söylediniz. Bunu biraz açar mısınız ?

--Esat Adil bir süre Avrupa'da bulunmuş, sosyalistlerle ve sosyalist düşüncelerle tanışmış, parlamentarizmi benimsemiş, ilerici, ılımlı bir aydıındı. Bürokrasi içinde yoğrulmuştu. Köklü bir Marksçı kültürü olduğunu konuşmalarından çıkaramadım. Bazı yazılarındaki tutarsızlık ve aykırılıklar da ~~ben~~ bu kanımı beslemiş olmalı... *lık*

--Bu yazılardan birkaçını sayar mısınız ?

--Birinin adını demin açıkladım. Bunu, "Moskova Radyosunun Türkçe Yayın Servisine Açık Bir İhtar" yazısı izledi. Daha önce de Esat Adil yabancı sermayeyi savunmuş, Marşal Planı'nı da hoşgörülle karşılamıştı. Bütün bu yazılar sol çevrelerden sert tepkiler aldı. Ben de bu tekilere içimden hak veriyor, üzülüyordum... *P*

--Bu yazılara kendisi nasıl bir yorum getiriyordu ?

--Ülkenin özel koşullarını,geri kalmışlığını öne sürüyor,demokrasinin henüz gerçekleşmediğini söylüyordu.Sanıyorum,sözü geçen yazılarla kendisinin düzene çok aykırı,tehlikeli,aşırı biri gibi görülmesini önlemeye çalışıyordu.

--Resmî baskılardan mı korkuyordu ?

--Parti bir daha kapanmasın,gazeteye,arkadaşlarına ve kendine bir şey olmasın diye kaygılanıyordu.Belki bunda haklıydı,ama arasına ölçüyü kaçıırıyordu.Öyle ki, biraz baskıyla karşılaşınca hemen ürküp geriliyor, taktik diye yanlışlar yapıyor,stratejik sapmalara yöneliyordu.Bunlar, hem kendisini,hem Parti'yi,hem de gazeteyi sol kamuoyu önünde yaralıyordu.Bu durumu ben de içime sindiremiyordum,ama istifa edip gitmeyi de sorumluluk duygumla bağdaştıramıyor,bunu bir çeşit kaçış sayıyordum.Bu yüzden,sonunda onunla kapışmak zorunda kaldım...

DEMOKRAT PARTİ'NİN BASKISI

--1950'de Demokrat Parti iktadara geçtikten sonra,gitgide antidemokratik kimliği ortaya çıkıyor.Çeşitli kesimlerle olan balayı dönemi yavaş yavaş biterken sol da bundan payını alıyor: Türkiye Sosyalist Partisi'ne ve gazetesine karşı davalar açılıyor...

--Evet,tıpkı İttihat ve Terakki Fırkası gibi,Demokrat Parti de iktidarı kazandıktan bir süre sonra, bütün özgürlük vaatlerini unuttu.Ülkede gittikçe ağırlaşan bir baskı düzeni kurdu.Bu boğucu düzenin ilk kurbanlarından biri de Gerçek ile Parti oldu.Demokrat Parti işçilere,sendikacılara, özgürlükçü,ilerici aydınlara,Meclis içindeki ve dışındaki muhalefete gözdağı vermek amacıyla ilk darbeyi Gerçek'e indirdi: "Çalışmak" başlıklı yazımdan ötürü 19 Aralık 1950'de tutuklandım.Bu,Kore Savaşı'na girişimizi eleştiren ve barışı savunan bir yazıydı.İki ay kadar Sultanahmet Cezaevinde yattım.(Aziz Nesin,Nihat Sargın ve Kerim Sadi de ~~ix~~ oradaydılar .) Sonra aklandım.İçerdeyken ~~ix~~ beş yazım için daha kovuşturma açıldı.Gerçi sonunda hepsinden aklandım,ama yargılamalar yıllarca sürdü.

--Esat Adil ve öteki yazarlar için de kovuşturma açıldı mı ?

--"İmam Saldırırsa Cemaat Durur mu?" başlıklı yazı onundu,ama altında imza yoktu.Benim "İnanıyoruz" başlıklı yazım gibi o da ırkçı-turancı Nihal Nihal Atsız'a karşı yazılmıştı.Esat Adil'in ricası üzerine yazının sorumluluğunu ben üstlendim.Her iki yazının da yargılaması aklanmayla sonuçlandı.Esat Adil de avukatlığımı yaptı,ücretsiz olarak...

--Esat Adil için başka bir dava açılmadı mı ?

--Daha önce,haftalık Gerçek gazetesinde yayımlanmış "Yumuk Gözlü Çin Mücahitlerine Selâm" yazısı için bir kovuşturma açılmıştı.

--Gerçek'in 84'üncü sayısından sonra çıkmadığını biliyoruz.Kapanış nedeni neydi ?

--Benim tutuklandığımın ertesi günü gazetenin sahibi ve sorumlusu Reşit Menteshoğlu'nun da savcılıkça ifadesi alındı.Bu olay,önce gazeteye ve ardından Parti'ye gelecek tehlikenin ilk işareti olarak yorumlandı.Baskı altında ve zararına çıkan bir gazetenin yayını sürdürmesi çok zordu.Üstelik,gazete bazı illerde satıcılardan alınarak yırtılıyor,bazı illerde de paketi açılmadan geri gönderiliyordu.Bütün bunları göz önünde tutarak

Menteşoğlu gazeteyi kapattı. Bu, bir çeşit savunmaydı, gelecek tehlikelerden sakınmak için bir geri çekilmeydi...

--Gerçek'te başka kimler yazıyordu ?

--Esat Adil'in dışında, Doğan Ruşenay takma adıyla Hasan Tanrikut "Halkın İçinden" başlığıyla günlük fıkralar ve imzasız olarak da dış politika yorumları yazıyordu. İkinci sayfada Attilâ İlhan'ın "Saadet Hepimize Mahsustur" romanı tefrika ediliyor, üçüncü ve dördüncü sayfalarda da yazıları çıkıyordu. O. İnsancı imzasıyla Orhan Müstecabi'nin günlük fıkraları ve karikatürleri yayımlanıyordu. Seyrek olarak Mustafa Börklüce ile Salih Albora'nın da yazılarına rastlanıyordu.

--Siz hangi yazılarınızla gazetede görünüyordunuz ?

--Üçüncü sayfada Bezircioğlu imzasıyla sosyalizme ilişkin yazılarım ile Erskine Caldwell'den çevirdiğim "Belâlı Yer" romanı çıkıyordu. Ayrıca, Jean Baby'den çevirdiğim "Sosyalist Cemiyette İktisat" ve Jean Freville'den çevirdiğim "Sosyalist Gözle Sanat" başlıklı dizi yazılar ile arada bir Jean Jaures ile Rene Maublanc'dan ~~şey~~ yaptığım ~~şey~~ çeşitli çeviriler de aynı sayfada yer alıyordu. Bunlardan başka, 7 Kasımdan 19 Aralığa kadar "Açık Dostdoğru" genel başlığı altında A. Toplumcu imzasıyla günlük fıkralarım ile 17 Kasımdan 18 Aralığa kadar "Sosyalizmin Yöntemi ve Felsefesi" başlıklı incelemelerim yayımlanıyordu.

TÜRKİYE SOSYALİST PARTİSİ

--Tekrar Parti'ye dönersek... Siz Esat Adil ile bazı konularda ihtilâfa düştüğünüzü ~~söylenmişsiniz~~ söylediniz. Bu, giderek bir çatışmaya ya da kopmaya dönüştü mü ?

--Esat Adil'in gazetede çıkan yazıları Parti dışındaki solcuları değil, beni de tedirgin ediyordu. Fakat henüz çok genç ve deyimsiz olduğum, üstelik, Türkiye'deki solun tarihini ve temsilcilerini de tanımadığım için ufak eleştirilerle kalıyor, kesin bir tavır almaya gidemiyordum. Bana göre, söz konusu yazıları yayımlamazdan önce Esat Adil'in Parti'nin yetkili kuruluşlarına danışması gerekirdi. Çünkü onun kişisel çıkışlarının acısını bizler ve örgüt çekiyordu. Bu acı birike birike bir gün patlama noktasına geldi. Esat Adil'in yalnızca bazı yazıları değil, bazı davranışları da bizi rahatsız ediyordu. Örneğin, Merkez Komitesinin toplantılarına düzenli gelmiyordu. Komitenin kendisine verdiği bazı görevleri ya vaktinde yapmıyor ya da savsaklıyordu. Hızlı ve dinamik değildi, gevşek ve kalenderdi. Üstelik, başına buyruk hareket etmektен hoşlanıyordu. Hepsinden önemlisi, ülkedeki sosyalistleri birleştirmeye çalışacak yerde, onların bir kesimiyle çatışmayı yeğ tutuyordu. Bu ve benzeri davranışlar Parti'nin gelişmesini önlediği gibi, bizim de canımızı sıkıyordu. Sonunda, benim önyak olmamla, sorunu Merkez Komitesine götürdük. Orada bütün olayları ayrıntılarıyla açıkladık, tartıştık. Esat Adil ile akıldanesi Mustafa Börklüce eleştirilerimize doyurucu cevaplar veremediler. Şaşırılmışlardı. Oylamaya gidildi. Esat Adil toplantıda bulunan altı kişiden ~~ancak ikisinin~~ ikisinin ~~güven~~ güven oyunu alabildi: Kendisinin ve Börklüce'nin. Muhalifler Vahit Kıvılcım, Şükrü Kaya, Mehmet Yazıcı ve ben-den oluşuyordu. Yeni bir Merkez Komitesi seçilmesi için kongreye gidilmesini önerdik. Kabul edildi. Fakat ertesi gün Esat Adil gizlice Parti'ye gitmiş, dört tane yeni yandaşla toplantı yapmış ve bizleri ihraç etmiş. Elbette bu,

ortak yönetime ve denetime geçişmişimdir

(me)

bir gün önce alınan karara, Parti tüzüğüne ve örgüt ~~amir~~ töresine aykırı, hi-
zipçi bir girişimdi. Çoğunlukta olduğumuz için bir gün sonra toplandık, biz
de onları ihraç ettik. Üyelerden bu kararımızı onaylayan imzalar topladık...

--Sözünü ettiğiniz toplantı hangi tarihte oldu ve o zamana kadar ni-
çin beklediniz ?

--Tartışmalı, eleştirili toplantı 1952 Mayısında oldu. O zamana kadar
beklenmesine gelince... Kolay değildi, toplantının gerçekleşip başarıya ulaşma-
sı bir sürece ve birikime bağlıydı. Yalnızca benim çabamla yapılacak bir iş
değildi. Başkalarının da yardımına, onayına ihtiyaç vardı. Kaldı ki ben de o
dönemde çok gençtim, bilgi ve deneyimim azdı. Ancak Esat Adil'i yakından tanı-
dıktan, olayların gelişimi içinde bilgi ve görgümü artırdıktan sonra böyle
bir işe girişebilirdim...

--Biraz da Parti için açılan kovuşturmadan bahsetsek...

--Parti iki yıla yakın bir süre açık kaldı. Legal etkinliklerde bulun-
du. Seçime bile girdi. Ama bir türlü gelişip yayılamadı. Zayıf bir örgüt olarak
kaldı. (Bunda Esat Adil'in payı büyüktü.) Öyleyken, yukarda da değindiğim gibi,
ülkede gittikçe yükselen muhalefete gözdağı vermek için Demokrat Parti ikti-
darı bizi hedef seçti. Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoglu Meclis kürsüsünden
yaptığı bir konuşmada Türkiye Sosyalist Partisi'nin "komünist metodlarla
faaliyet gösteren maskeli bir kuruluş olduğunu" ileri sürdü. Esat Adil Cum-
huriyet gazetesinde yayımlanan bir yazıyla ona cevap verdi. Onu müfterilikle
niteledi ve iddialarını ispata çağırdı. Ağaoglu yetkilerini kullanarak bir
soruşturma açtırdı. 18 Haziranda 12'si partili ve 2'si partisiz 14 kişi Bi-
rinci Şube'ye götürüldük. İfadelerimiz alındı ve ertesi gün tutuklandık. Altı
ay kadar içerde kaldık...

SULTANAHMET CEZAEVİNDE

--Bu olay üzerine siz ne yaptınız ? İçerde nasıl davrandınız ?

--Samet Ağaoglu'nun konuşması üzerine hemen Esat Adil'e gittim. Ara-
mızdaki ihtilâfı dondurduğumuzu bildirdim. Bize güvenmesini istedim. Nitekim,
gerek polisteki, gerekse mahkemedeki ifadelerimizde ona ve yandaşlarına karşı
kötü hiçbir şey söylemedik. Hapishanede de onlarla sürtüşmekten kaçındık.
Parti'yi ve arkadaşları kurtarmak için elbirliği yaptık. Sonunda başarıya u-
laştık...

--Hapishane yaşamıyla ve Esat Adil'le ilgili unutamadığınız bir şey
var mı ?

--İki tane var. Biri çok üzücü: Esat Adil'in eşi akıl hastasıydı, Ed-
remit'te akrabalarının yanında kalıyordu. Bir gün parkta gezerken kandırılmış,
ıssız bir yere götürülmüş ve yedi kişi tecavüz etmiş... Bunu gazetelerden
öğrenince hepimiz çok sarsıldık. Esat Adil perişan oldu, anlatılamayacak öl-
çüde yakıldı. (Ben de kendimi tutamayıp ağladığımı anımsıyorum.) Bu çirkin
olaydan sonra onunla olan ilişkilerimiz daha bir yumuşadı, sıcaklaştı... İkinci
anı da şu: Cezaevine bir başka hapishaneden bir ağa gelmişti. Onun adama-
larıyla Cezaevinin ağasının adamları bir gün kapıştılar. Meydanda bıçaklarla
birbirine girdiler. Korkunç bir kavga oldu, egemenlik kavgası. Tıpkı filmlerdeki
gibi. Gardiyanlar ortaya çıkamıyorlardı. Bu sırada Esat Adil siyasiler koğuşun-
dan indi, onları yatıştırmaya gitti. Önlemek istedik, ama dinlemedi. Yıllarca
İmralı'da cezaevi müdürlüğü yapmıştı. Böylediğine göre, mahkûmlar onu sevip

sayar, "baba" diye çağırırlarmış. Onu öbür hapishanelere de yayılmışmış. Bunu burada da kanıtlayacaktı. Nitekim, korkmadan kavgacıların arasına girdi, konuştuk ve onları yatıştırdı...

DİŞİNDEKİ SONUÇ

--Parti'nin muhakemesi ne kadar sürdü ve nasıl sonuçlandı?

--Türkiye Sosyalist Partisi'ne karşı girişilen bu hareket aslında bir komploydu. Bir yandan muhalefeti sindirmek, öbür yandan solu ezdiğini göstererek iş çevrelerinin, özellikle de Amerika'nın gözüne girmek, yardım koparmak için amacıyla iktidarın hazırladığı bir tertipti. Biz de bunun ilk kurbanları olduk. Gerçekte yasalara aykırı hiçbir eylemimiz olmamıştı. Bundan ötürü duruşmalarımız ~~çok~~ zorlu, ama olumlu geçti. Gerçi iktidar istediği sonucu alabilmek için el altından çok uğraştı, ama başaramadı. 3 Aralık 1955 tarihinde İstanbul 3. Ağırceza Mahkemesi oybirliğiyle aklanma kararı verdi. (Fakat tutuklanmamızı pabuç gibi harflerle birinci sayfadan fotoğraflarla veren gazeteler, aklanmamızı sekizinci sayfadan küçük harflerle ve birkaç

satırla duyurdular !) İktidarın zorlamasıyla dosya birkaç kez Yargıtaya gidip geldi. Ancak 29 Eylül 1960'da aklanma kararı kesinleşti, yani 27 Mayıs hareketinden sonra... Böylece, iktidarın Samet Ağaoğlu'nu müfterilikten kur-

tarmak üzere sekiz yıl boyunca sürdürdüğü hukuk ve demokrasi dışı çabalar boşa gitti... Üstelik, bizi mahkûm ettirmek isteyen Ağaoğlu'nun kendisi ve iktidarı Yassıada Mahkemesinde hüküm giydi... Oğulları Tektaş ile Mustafa da solu oldu...

"Türkiye Sosyalist Partisi usulünce kurulmuş bir kanunî partidir. Sosyalist bir parti Marksizmden ve onu nasıl anladığından bahsedebilir." (İstanbul 2. Ağırceza Mahkemesi, Esas 948/24, Karar 948/114, Tarih 14.7.1948)

"...Kanuna uygun olarak teşekkül etmiş ve o yolda faaliyette devam eylemiş olan Türkiye Sosyalist Partisi'nin memlekette müesses iktisadî ve içtimaî temel nizamları yok etmek veya devirmek maksadı ile teşkil edilmiş ve bu şekilde faaliyette bulunmuş gizli bir komünist teşekkülü olarak kabulüne imkân ve tasavvur edilemez. Ve aynı surette Marksist bir teşekkül olan Türkiye Sosyalist Partisi'nin yaptığı toplantılarda bu tefekkür tarzının ~~ixixi~~ ilmi metodu olan diyalektik materyalizmden bahsetmiş ve onu izah eylemiş olmasından daha ~~ixixi~~ tabii bir hareket olamaz..." (İstanbul 3. Ağırceza Mahkemesi, Esas 956/180, Tarih 3.12.1955)

POLİSTEKİ

ESAT ADİL'İN ~~ixixi~~ İFADESİNDEN:

"...Ben Gerçek gazetesindeki makalelerimle Komünizme Karşı Mücadele, Moskova Radyosuna Açık Mektup ve Erdem'e hakaretimiz bir yazı yazmış adamım. Partideki konuşmalarım da beni Marşal'cı ve Amerikan dostu olarak tanıtmıştır..."

katiiyen

"...Benim kanaatimce Amerika siyâsî emperyalist değildir. Kimsenin toprağında gözü yoktur. Ve benim ölçümle hürriyetperver bir memlekettir. Yalnızca kendisine pazar aramaktadır, binanaleyh iktisadî bakımdan emperyalisttir. Rusya'ya gelince : Tam manasıyla siyâsî emperyalisttir. İstilâcı emeller beslemektedir. Orada hürriyet yoktur. Ben Marşal Planı'na taraftarım." (Sayfa 166)